

הרב אבישי בן-נון ונונו

בעל ש'חוזר בתשובה' ומבקש שלום בית

ראשי פרקים

- א. אדם שעשה מעשים שראוי לחייבו לגרש יכול לחזור בו
- ב. פסק דין השולל חזרת הבעל בתשובה
- ג. האם בקשתו של האיש לשלום בית אמיתית
- ד. מסקנות

בבתי הדין הרבניים קורה פעמים רבות, שפוסקים שבעל חייב לגרש את אשתו בגלל מעשים שעשה נגדה, אלימות על סוגיה השונים, בגידה או מה שמכונה בעגה ההלכתית "רועה זונות" וכדו', ואז הוא מבקש מחילה, מתחרט על מעשיו, ובדמעות שליש מבקש מאשתו לשוב לשלום בית, תוך הבטחה שלא ישוב עוד לכסלו. לפעמים זה קורה לאחר שחויב בגט וכתובה, או כשנוכח שבחלוקת הרכוש יצא ב'שן ועין'. מתעוררת אפוא השאלה האם יכול הוא להחזיר את הגלגל לאחור.

א. אדם שעשה מעשים שראוי לחייבו לגרש יכול לחזור בו

מצאנו בכמה וכמה פוסקים, שמי שעשה נגד אשתו מעשים שמחייבים אותו לגרש, יכול לחזור בו ולא יתחייב לגרש:

א. הבית יוסף (אה"ע קנד) ושו"ת בנימין זאב (סי' פח) הביאו בשם רבנו שמחה, שבעל המכה את אשתו יש להתרות בו שלא יעשה כן, ולהטיל ביניהם שלום מקוים על ידי אנשים שיוכיחו ביניהם, ורק אם לא יועיל והוא יוסיף להכותה ולבזותה יש לכופו לתת גט. מוכח שאם חזר בו מדרכו הרעה לא תוכל האשה לתבוע גט מפני שהכה אותה בעבר.

ב. כך דייקו בפד"ר (ח עמ' 106, פס"ד של הדיינים הרה"ג ר"ש אלישיב, ר"ב זיולטי ור"ש ישראלי זצ"ל): "מבואר דאם ביה"ד הצליח לרסנו שלא יוסיף עוד להכותה ולבזותה, שוב אין לה עליו שום טענה". מכל מקום כתבו שייתכן שבמקרה שחוזר בו יכולה לטעון מאיס עלי בטענה מבוררת. אך לענ"ד ברור שבמקרה כזה לא תקבל את כתובתה.

ג. כן מוכח בש"ך (יורה דעה סי' רלה סק"ג) בעניין המדיר את אשתו שדינו להוציאה: "ומשמע דבכל הני לא מיירי אלא כשעומדים בנדרן אבל ודאי יכולים להתיר ע"י חכם".

ד. כך הוכיח הנודע ביהודה (תניינא אה"ע צ, הובא בפתי"ש סי' קנד סק"ה) מלשון הגמרא בסוגיית 'מורדת', וז"ל:

והנה אני תמה ובאומר איני זן ואיני מפרנס אפי' לרב דכופין מ"מ מי לא בעי התראה, וכי עדיף כח האשה מכח האיש, ובכל הני שהאשה יוצאה בלי כתובה בעי התראה, ודברי רב מוכיחים כן דרב אמר האומר איני זן וכו' ולמה לא אמר מי שאינו זן ואינו מפרנס יוציא וכו' ולמה תלה הדבר באמירתו? א"ו

דדוקא כשהתרו בו הב"ד והוא עומד במרדו ואומר איני זן וכו'. ושוב הראני בני ... שכן מפורש בגמ' בכתובות סג ע"א ולא לאימלוכי ביה בעי.

כך נאמר בסוגיה שם:

מתני'. ... וכן המורד על אשתו - מוסיפין על כתובתה שלשה דינרין בשבת, ר' יהודה אומר: שלשה טרפעיין.

גמ'. ... באומר איני זן ואיני מפרנס. והאמר רב: האומר איני זן ואיני מפרנס - יוציא ויתן כתובה? ולא לאמלוכי ביה בעי?!

כלומר, אע"פ שהמורד מלפרנס את אשתו דינו שיוציא ויתן כתובה, צריך להימלך בו ולהתרות בו כדי שיחזור בו. ובינתיים עושים לו "סדר מורד" שמוסיפים על כתובתה, ואם חזר בו - בטל דין "יוציא ויתן כתובה". יצוין שמטרת ההתראה פה אינה כמטרת ההתראה בחייבי לאווין, ששם היא נועדה כדי להבחין בין שוגג למזיד, אלא מטרתה פה היא אולי יחזור בו, ולכן נקטה הגמ' לשון המלכה ולא לשון התראה, וכן מבואר ברש"י שם בפירוש, שכתב "ולא לאמלוכי ביה בעי - שמא יחזור בו".

אמנם הנוב"י מסיק שהאשה יכולה לטעון שהוא מאוס עליה, ואז אינה מחויבת לגור עימו:

ואמנם הא ודאי שהאשה יכולה לטעון מאיס עלי מחמת בגידתו הזמן הארוך הזה ואף שלא התרו בו ולכן אין כופין אותו לגרש מ"מ היא ג"כ אינה מחוייבת לדור עמו.

אך יש בזה נפקא מינה גדולה, שבאופן זה לא תהיה זכאית לכתובה כדין מורדת. גם האמצעים שנקוט ביה"ד במקרה כזה כדי להביא לגירושין יהיו מוחלשים יותר, שהרי דעת הרמב"ם שבטוענת מאיס עליי כופין לגרש לא נפסקה, כמבואר בשו"ע אה"ע עז.

אמנם מכל המקורות עד כאן עולה שאין להטיל חיוב גירושין עד שיתרו בבעל שיחזור בו ממעשיו, ושם אכן חזר בו לפני שחייבוהו בגט מקבלים את חזרתו. אולם אם כבר פסקו חיוב לגרש אולי אינו יכול עוד לשוב בתשובה ולהפטר. אך באמת זה אינו נראה, שכן המעשה המחייב גירושין אינו תלוי בהמלכה, והיא נועדה רק כדי לתת לו פתח לחזרה כדברי רש"י שם "שמא יחזור בו", הא ותו לא. ונראה שהחיוב לגרש קיים מיד, אלא שמששים אותו אולי יחזור בו, ואם חוזר בו אפשר לבטל חיוב גירושין.

ה. הדברים מבוארים היטב בשו"ת חכם צבי (סי' קלג), שכתב בעניין איש שבגד באשתו, ושב בתשובה ומבקש שלא לחייבו לגרש:

ששאלת ראובן שבא על אשת איש וחוזר בתשובה ואשתו תובעת ממנו גט וליתן לה כתובה כדאיתא בשו"ע, ואני אומר נשתקע הדבר ולא נאמר לכוף איש כי ינאף את אשת רעהו להוציא את אשתו בגט ואפילו במומר לכל התורה איכא פלוגתא... ואפילו אם היה מומר גמור, אם לא כפּוּהו עד ששב לדת ישראל, ודאי שאף האומרים לכוף למשומד יודו, כיון שלא כפּוּהו בעודו בהמרתו, כיון שחזר בו שוב אין לכופו. ומכ"ש ברועה זונות שבא לשוב בתשובה, שאף בעל האגודה מודה שאין כופין אם לא בשעבר על קבלתו פעם ושתים, ודבר פשוט הוא, שאין לך דבר העומד בפני תשובה, וגם חוזר לכשרותו לכל דבר תכף כשיקבל עליו דברי חכמים לשוב בתשובה שלמה.

הנה החכם צבי פוסק בסכינא חריפא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה, ומבטלים את חיובו לגרש.

יש להוסיף, שגם אם האיש חוזר בו מפני שהתברר לו שיצטרך לשלם כתובה גדולה, לכאורה מה בכך, הרי זו בדיוק מטרת הכתובה, להרתיע אדם מלגרש את אשתו, שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

ב. פסק דין השולל חזרת הבעל בתשובה

הארכתני להביא ראיות ולפתוח שער לחוזרי בתשובה, מפני שמצאתי פס"ד (ביה"ד אשקלון תיק 59647/9 מיום ט"ו בסיון ה'תשע"ד 13/06/2014, להלן - הפד"ר) שחולק על האמור לעיל. שם כתב דיין ג', ושאר הדיינים בהרכב לא חלקו עליו בזה, שלאחר שהתחייב האיש לגרש מחמת שהדיר את אשתו או שעשה מעשה נגדה וכיו"ב, שוב אינו יכול לחזור ולומר שהוא שב בתשובה ומבקש שלום בית. אביא את ראיותיו עם התייחסותי:

וראיה לזה מדברי השו"ע שם [עח, ה] באשה שהדירה שמחויב לגרשה ופטור מפדיונה, ועי' בבית שמואל שם [סק"ו] שדווקא לאחר שבוע או חודש (תלוי בסוג הנדר), אבל בתוך השבוע או החודש מכיוון שיכול להתיר הנדר לא נתחייב בגיטה וכתובתה ומחויב בפדיונה. וצריך ביאור מאי שנה לאחר שבוע או חודש הרי כמו כן יכול להתיר את הנדר אח"כ, ועל כרחך שמכיוון שעבר שבוע נתחייב לגרשה אף שיכול להתיר הנדר מכיוון שלא תועיל עוד התרת הנדר שכבר נתחייב לגרשה, ודווקא בתוך שבוע אומרים שעדיין אין כאן סיבה מספקת לגירושין אבל לאחר שבוע שהדירה שבזה סגי לחייבו בגירושין שוב לא יועיל כלל מה שמתיר הנדר ומחויב לגרשה.

לענ"ד נראה הסבר פשוט יותר בדברי הבית שמואל. בכל זמן כל עוד שלא התיר את הנדר, אין הדין משתנה מצד שאולי יתיר, כמו שכתבו התוספות (גיטין לג ע"א), ולכן נזיר לוקה למרות שיכול להישאל על נזירותו. אלא שלעניין חיוב הפדיון הולכים לפי שעת השביה, שאם אז עדיין לא התחייב לגרשה חייב לפדותה, ואם כבר היה חייב לגרש אינו חייב לפדות. אך אה"נ אם יתיר את נדרו גם לאחר זמן החיוב, יפדה אותה ויפטור מלגרשה.

עוד כתב שם בפד"ר:

ועוד ראיה הביא הגאון הרב בארי שליט"א מדברי הגמרא (כתובות עא ע"ב) שמי שמדיר את אשתו שלא תתקשט יוציא ויתן כתובה, והגמרא מעמידה שמדובר שהאשה נדרה את הנדר אלא שבעלה שתק לה ולא הפר "סברה מדאשתיק מיסנא הוא דסני לה" שמכיוון שבעלה שותק סימן שהוא שונא אותה. חזינן שאע"פ שאין הבעל עושה עוד שום פעולה יזומה של שנאה ואינו פועל בצורה של שנאה לאשתו בכ"ז מחויב לגרשה מכח השנאה שהסתתרה בשתיקתו על הנדר שנדרה, וה"ה בכל מקום שראינו שהבעל פעל שלא כשורה מעתה מחויב לגרשה. והגע עצמך, אדם שהטיל מום באשתו ולאחר מכן ביקש את סליחתה ורוצה להמשיך לחיות איתה ושוב לא יעשה כן, הלוא ודאי שאין האשה מחויבת להתרצות לו וזכותה לומר שאינה רוצה עוד לגור עמו, ולכן גם מי שזנח את אשתו במשך שנים וגר עם אשה אחרת, אף אם מתחרט עתה ורוצה לשוב לאשתו זכותה לומר שאינה רוצה בו עוד ועליו לגרשה ולתת לה כתובתה ותוספת כתובתה.

לענ"ד בגמ' אכן מבואר שמכיוון שחושבת ששונא אותה במעשה זה שקיים לה את הנדר לפיכך אינה צריכה להמתין, אלא יוציא לאלתר. אך היכן רואים בגמ' זו שאינו

יכול לחזור בו? אולי אם יוכיח במעשיו באופן ברור ומשכנע שבאמת אוהב אותה, שוב לא נחייב אותו לגרש? ואם תאמר שאם יכול לחזור בו למה פוסקים לגרש ולא ממתינים שמא יחזור בו - אין הדבר כן, שכתבו המפרשים שמכיוון שקשה לה, שחושבת שבעלה שונא אותה ולא יחזור בו, לא חייבו אותה חכמים להמתין אפילו רגע אחד. והרי גם כשאינה חושבת ששונא אותה, אלא הדירה מתשמיש המיטה, אינה מחויבת להמתין יותר משבוע אחד.

עוד כתב שם בפד"ר :

וכן מבואר בדברי מהר"ח אור זרוע (תשובה קכו) :

ונראה דמי שהלך מאשתו בלא רשות ומרחיק שלא יוכל לבוא בתוך שבת אחת, שכופין אותו להוציא אם היא תובעת עונתה, דמה לי אם הדירה מתשמיש שבת אחת מה לי אם הרחיק שאינו יכול לבוא לביתו תוך שבת אחת, כיוון שאין לה פת בסלה [...] ומתוך כך היה נראה שכיוון שהדירה פעם אחת וכלו ימי נדרו, כיוון שכבר הדירה פעם אחת היא צריכה להיות כפופה לו ביותר לפי שיראים שיחזור וידירנה ואין דר עם נחש בכפייה אחת, ולכך כופין אותו להוציא, ודמי לאיני זן ואיני מפרנס דאמר רב (כתובות עז.) יוציא ויתן כתובה, ואפילו שמואל מודה כגון זה לפי שהיא בושה כל פעם לבוא לבית דין לתבוע עונתה, מה שאין כן במזונות, ואם הוא כן זה שברח ממנה ועיגנה כמו שפיר' מדינא כופין אותו להוציא, וסבורני דגם באיני זן ואיני מפרנס אפילו אמר כבר אני רוצה לזון ולפרנס יוציא ויתן כתובה לרב מטעם שכתבתי.

על תחילת דברי המהר"ח או"ז יש לומר שמדובר שאינו מתחרט על מעשיו ולא ביקש מחילתה, ולכן הוא מועד לשוב על מעשה זה. אך מסוף דבריו לכאורה יש אכן ראייה, שלמרות שחזר בו ואמר שרוצה לזון ולפרנס בכל זאת כופין אותו. אך אפשר שגם שם לא מדובר בחזרה בתשובה, אלא שאומר שכעת יזון ויפרנס, ולא הביע חרטה כלשהי על מעשיו, ואם כן הוא מועד לשוב ולעשות כמעשיו הראשונים. ואין זה דומה למי שחזר בו מעיקרא ומבקש מחילה, שנותנים לו לתקן דרכיו עמה, כמבואר מכל הראיות לעיל.

עוד כתב שם בפד"ר :

וכן נמצא בשו"ת נוב"י (תניינא אה"ע ז, הובא בפת"ש סימן קנד סק"ג צ"ל סק"ה) שמי שהלך מאשתו וחזר אחר כמה שנים ואינה רוצה לחיות עמו אינה נחשבת מורדת וזכותה לקבל גט וכתובה עיי"ש.

אך מדברי הנודע ביהודה אין ראייה כלל, כמו שהתבאר לעיל, שאדרבה הוא עצמו כתב שצריך התראה.

לסיכום, דעת הסוברים שהבעל לא יוכל לחזור בו ולדרוש שלום בית היא שיש חשש שישוב לעשות מעשים כאלו, ולכן האישה יכולה לדרוש לחייבו בגט כפי שחויב מעיקרא. אומנם את ראיותיהם יש לדחות, וגם סברתם קשה, איך ייתכן שבגלל מעשה שעשה לא יוכל יותר לשוב בתשובה ולתקן את מעשיו מכאן בשום פנים ואופן?!

מאידך גיסא הבאנו מקורות ברורים שלפיהם אין דבר העומד בפני התשובה, ואם הבעל חוזר באמת ובתמים מדרכו אין לחייבו לגרש. בפרט שמדובר בגדולי הדיינים, הגרי"ש אלישיב, הגר"ב זיילטי והגר"ש ישראל. ובפסה"ד של אשקלון הנ"ל לא זכרו מדבריהם, ובכהאי גוונא כבר כתב הרמ"א (חו"מ כה, ב) שיש לנו להניח שאם היו רואים את דבריהם היו חוזרים בהם :

אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הו' שמיע להו' הו' הדרי בהו'.

ג. האם בקשתו של האיש לשלום בית אמיתית

אלא שבכל מקרה כזה יש לדון ולברר היטב האם אכן האיש מבקש באמת ובתמים שלום בית, או שמא אומר כן רק מהשפה ולחוץ ולבו בל עמו, ואינו מבקש אלא תואנה להיפטר מחיוב הכתובה וכיו"ב.

בתשובת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג, חלק ד סימן אלף כא) הובאו דברי הרב ישראל בר' יואל זוסלין, בעניין אישה שמרדה בבעלה ועיגנה אותו ואח"כ חזרה בה, האם יש להתיר לו את חרם דרבנו גרשום ויוכל לגרשה בעל כורחה:

אמרין בגמרא סנהדרין (פרק זה בורר דף כ"ו) מפריחי יונים מאימתי חזרתן משישברו פגמיהן, ומשחקי קוביות משישברו פספסיהם. וכן ההוא טבחא דזבן טרפה אזל רבי מזייה וטופריה, אמר רבא דלמא אערומי קא מערים, וקאמר אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו וכו'. אלמא, **היכא דהוי אדם מועד ורגיל לעבור, אין די במה שאומר שרוצה לשוב**. הכי נמי אשת ר' שלום אחרי שמרדה ויצאה במרד מביתו, זה כמה ימים ועגנתו **לא מסתייע במאי דאמרה אליו אשוב**, אולי תשב ימים אחדים או עשור ואחר תלך. לכן אם תתרצה האשה להתקשר עפ"י רבותינו ותעשה ככל הכתוב ומבואר לעיל, הרי טוב. כי איך יבטח בה לב בעלה אי לא בקשר אמיץ אחרי מרדתה שמרדה בו כמה ימים. ואם לא תעשה כמבואר לעיל, הריני מסכים לכל דברי רבותינו והנני מתיר לו עמהם לגרשה בעל כרחא.

תשובת מהר"ם הנ"ל מובאת גם בתשובות מהר"ם מינץ (סי' קד), וסמך על זה למעשה הגר"א גולדשמידט זצ"ל (פד"ר ח"ט עמ' 69 בפסק דין מביה"ד הגדול). הרי שלא די באמירה בעלמא שהוא או היא מעוניינים לפתע בשלום בית, אלא צריך שיעשו מעשים המוכיחים על כוונתם הטהורה, ושבאמת ובתמים רוצים בשלום בית.

בימינו יש טיפולים שונים באלימות בסדנאות וכיו"ב, מטעם רשויות הרווחה או גופים אחרים. השתתפות בטיפול או סדנא כזאת יכולה להוות תנאי להוכחת רצינות מצד הבעל האלים, ובלא זה לא ייעתר ביה"ד לנקוט באמצעים שעומדים לרשותו כדי להביא לשלום בית ולעכב את הגירושין.

ד. מסקנות

אם בעל נהג באשתו שלא כשורה וכעת שב מדרכו הרעה ומבקש לשוב לשלום בית - בטלה עילת הגירושין שמחמת מעשיו, ואפילו אם כבר חויב בגט וכתובה.

אמנם ייתכן שתהיה לאישה עילה לטעון מאיס עלי ולתבוע גט, אך אם כן אינה זכאית לכתובה. גם האמצעים שינקוט בית הדין להביא לגירושין יהיו ללא כפיית הבעל.

אומנם אין לקבל את חזרתו בתשובה בלא שעושה מעשים שניכר מהם שאכן ידו מושטת לשלום, כגון השתתפות בטיפול נגד אלימות וכיו"ב, שאם לא כן יש להניח שאומר כן רק מהשפה ולחוץ, ואין כוונתו אלא להשיג הישגים ממוניים וכדומה.